

הרב עדו רכניץ

הסתמכות על עדות קטן

במקרים רבים, יש הכרח להסתמך על עדות של קטינים, למשל, במקרה של תקיפת קטינים שלא נוכחים בה בגירים. במדינת ישראל מקובל להסתמך על עדותם של קטינים, אך במגבלות מסוימות - מה עמדת ההלכה בשאלה זו?

תקנות בדיני ראיות

מדין תורה, יש צורך בעדות של שני גברים יהודים מעל גיל 13. יתירה מזו, הרמב"ם פסל את האפשרות להסתמך על קטנים מתוך חוסר ברירה (רמב"ם נזקי ממון ח, יג):

...שלא תאמר הואיל ואין מצויין באוריות הסוסים וברפת הבקר וגדרות הצאן אלא העבדים והרועים וכיוצא בהן, אם העידו שבהמה זו היא שהזיקה את זו שומעין להן, או אם העידו קטנים או נשים שאדם זה חבל את זה או העידו בשאר נזקין סומכין עליהן. אין הדבר כן! אלא לעולם אין מחייבין ממון על פי עדים עד שיהיו עדים הכשרים להעיד שאר עדיות ויעידו בבית דין ויחייבו בית דין המזיק לשלם.

אולם, כמו בכל תחום אחר, כאשר יש צורך בכך, ניתן לתקן תקנות גם בדיני הראיות ולהכשיר ראיות נוספות, כפי שפסק הרמ"א (חו"מ לה, יד):

וכל זה מדינא, אבל י"א דתקנת קדמונים הוא דבמקום שאין אנשים רגילים להיות, כגון בב"ה של נשים או בשאר דבר אקראי שאשה רגילה ולא אנשים, כגון לומר שבגדים אלו לבשה אשה פלונית והן שלה, ואין רגילים אנשים לדקדק בזה, נשים נאמנות...

אחד המקורות לכך הוא הרשב"א (שו"ת הרשב"א, המיוחסות, רעט):

שלא הצריכו עדים גמורים, אלא בדיני תורה, כסנהדרין וכיוצא בהם. אבל מי שעובר על תקוני המדינה, צריך לעשות כפי צורך השעה.

אם כן, יש מקום לתקן תקנות שיאפשרו להסתמך במקרה של תקיפת קטינים על עדויות של קטינים. אלא שגם תקנות אמורות להיות ברוח דין התורה, כפי שכתב בספר תרומת הדשן (שמב):

אכן נראה אע"ג דאייתנין לעיל דבענייני מסים המנהג מבטל ההלכה, מ"מ ראוי ונכון לדקדק הטיב אם נוכל להשוות כל המנהגים לדין תורה, אף אם לא לגמרי מ"מ עדיף טפי שנמצאו סעד וסמך מדברי חכמים ולאוקמינהו בטעם וסברא.

ומכאן, שראוי למצוא בתורה התייחסות לעדות קטן וללמוד ממנה.

עדות קטן להתיר עגונה

בניגוד לדיני עדות הרגילים, הרי שלגבי עדות להתיר עגונה די בכל עדות שתשכנע את בית הדין, ובכלל זה עדותו של עד יחיד, אשה וכדומה. בהקשר זה נפסק בשו"ע (אה"ע יז, יג):

אבל אם שמע מפי שוטה או קטן, אינו מעיד ואין סומכין על דבריהם.

שמע מהתינוקות שאומרים: עכשיו באנו מהספד פלוני, כך וכך ספדנים היו שם ופלוני החכם ופלוני עלו אחר מטתו, כך וכך עשו במטתו, הרי זה מעיד מפיהם על פי הדברים האלו וכיוצא בהם, ומשיאין את אשתו.

ההבדל בין האיסור להסתמך על עדות של קטן למקרה השני, הוא שרק כאשר הקטנים מתארים את הסיטואציה במלואה ניתן להסתמך עליהם.

הצורך בפירוט של הסיטואציה מופיע בגמרא כמענה ששאלת ערבוב דמיון ומציאות אצל קטנים (יבמות קכא, ב)

ודלמא קמצא בעלמא שכיב ליה, ואסיקו ליה על שמיה! דקאמרי כן וכן רבנן הוו התם, כן וכן ספדני הוו התם.

[תרגום: ושמה חגב מת להם, וקראו לו בשמו של אדם? שאמרו כך וכך רבנים היו שם, כך וכך ספדנים היו שם.]

כלומר, הגמרא הקשתה כיתד ניתן לסמוך על קטנים, שהרי יתכן שהעדויות היא חלק ממשחק דמיוני שלהם? והשיבה שאכן יש צורך שהקטנים יתארו את מלוא הסיטואציה על מנת לשכנע את בית הדין שאכן מדובר באירוע מציאותי.

מגבלות נוספות

על דברי השו"ע העיר הרמ"א (אה"ע יז, יג):

ודוקא לאלתר, כגון שאומרים עכשיו באנו מהספד פלוני כו' אבל אם אינו לאלתר, לא מהני עדותן כלל. ואפילו הגדילו אחר כך, אינן יכולין להעיד מה שראו בקטנותן.

כלומר, לעדות של קטן יש ערך רק כאשר היא נאמרת בסמוך לאירוע, אבל אם עבר זמן רב, אפילו בינתיים הקטן גדל, עדותו אינה מועילה.

אמנם, כיון ששאלה זו שנויה במחלוקת, ולגבי עגונה החמירו כיון שמדובר באיסור חמור ביותר, הרי שיש מקום להקל לגבי תקנות ולהסתמך גם על עדות שאינה מייד לאחר האירוע.

מגבלה נוספת היא גיל הקטן המעיד, כפי שכתב בפירוש בית שמואל (אה"ע יז, לג):

וכתב הט"ז דוקא בקטן שהגיע לעונת הפעוטות (=גיל 7-8)... אבל פחות מזה לא מהני...

כמו כן, נחלקו ראשונים (ראה בבית שמואל שם, לה) האם עדותו של קטן מועילה רק כאשר הוא מסיח לפני תומו, כלומר, כשאינו מתכוון להעיד, או גם כאשר הוא מתכוון להעיד. בפתחי תשובה (אה"ע יז, נח) הסביר שגם כאשר הקטן משיב לשאלות הוא יכול להיות בגדר מסיח לפי תומו:

דלא בעינן בזה מסיח לפי תומו ממש בכל תנאיו, דהיינו שיסיח מעצמו מבלי שאלה... אלא דכל שנותן משל וטעם לדבר דרך סיפור מעשה מסתמא הוי מסיח לפי תומו...

כלומר, הצורך בכך שהקטן יספר לפי תומו נובע מהחשש שאם הקטן ישאל שאלה, הוא ישיב באופן כזה שירצה את השואל. ולכן, אם הקטן השיב על השאלה תשובה מפורטת "דרך סיפור

מעשה", שיש בה יותר מאשר תשובה לשאלה, הרי ניתן לראות בדבריו תיאור של מציאות, ולהסתמך עליהם.